Канфлікт у п’есе К. Крапівы «Хто смяецца апошнім»

І. М. Сырамалотава,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры,
дырэктар Хонаўскага дзіцячага сада–сярэдняй школы

Урок беларускай літаратуры 10 клас

Тэма:Канфлікт у п’есе Кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім». Актуальнасць праблем, узнятых у камедыі.

Мэта: Знаёмства з часам напісання і гісторыяй пастаноўкі камедыі, падвядзенне вучняў да ўсведамлення спецыфікі сатырычнай камедыі.

Задачы:ахарактарызаваць канфлікт п’есы; вызначыць асноўныя праблемы, узнятыя аўтарам у творы; адказаць на праблемнае пытанне;

развіваць навыкі аналізу драматычнага твора, уменне праводзіць сувязь паміж дзеяннямі ў сатырычнай камедыі з канкрэтнымі гістарычнымі праблемамі;

выклікаць цікавасць да асобы драматурга і яго спадчыны, садзейнічаць выхаванню тэатральнага густу вучняў.

Абсталяванне: падручнікі, сшыткі, камп’ютары, кластары, карткі.

Эпіграф: Добра смяецца той, хто смяецца апошнім*(народная мудрасць).*

Праблемнае пытанне: Чаму ў жыцці знаходзіцца месца падхалімству, прыстасаванству, кар’ерызму, паклёпніцтву, пляткарству?

Міжпрадметныя сувязі: гісторыя, культуралогія

Метады: часткова-пошукавы, праблемны.

Формы работы: агульнакласная, групавая, парная, індывідуальная

Ход урока

І. Арганізацыйны момант

Настаўнік: Вітаю цябе, сонца! Вітаю цябе, дзень! Вітаю вас, рабяты, тых, хто, магчыма, сёння не выспаўся, вітаю тых, у каго, мабыць, сёння дрэнны настрой, вітаю тых, хто з нецярпеннем чакае канікул, і, канешне, вітаю тых, хто сёння будзе добра і актыўна працаваць на ўроку.

Усміхніцеся адзін аднаму! Няхай ад усмешкі стане цёпла на душы, няхай яна дапаможа лёгка і радасна працаваць на ўроку. Жадаю ўсім нам поспеху!

ІІ. Актуалізацыя ведаў

Настаўнік: Скажыце, калі ласка, з творчасцю якога пісьменніка мы пачалі знаёмства на прошлым уроку беларускай літаратуры? *(Кандрата Крапівы)*

У якасці праверкі дамашняга задання, я прапаноўваю вам зрабіць тэставыя заданні на камп’ютарах.

ІІІ. Праверка дамашняга задання.

Вучні выконваюць тэставыя заданні (Дадатак №1)

ІV. Паведамленне тэмы і мэты ўрока.

Настаўнік: Ну, што ж веды правераны, адзнакі атрыманы, і мне прыемна бачыць, што вы ў добрым настроі. Спадзяюся, што ён захаваецца да канца ўрока.

Сёння, рабяты, мы будзем працаваць над камедыяй кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім». Разгледзім сутнасць канфлікту ў п’есе, высветлім актуальнасць праблем, узнятых у творы.

Запішыце тэму ў сшытку, падумайце і адкажыце, якія задачы нам трэба вырашыць. *(Ахарактарызаваць канфлікт п'есы; вызначыць асноўныя праблемы, узнятыя аўтарам у творы; адказаць на праблемнае пытанне: Чаму ў жыцці знаходзіцца месца падхалімству, прыстасаванству, кар'ерызму, паклёпніцтву, пляткарству?*)

Эпіграфам да нашага ўрока будзе народная мудрасць «Добра смяецца той, хто смяецца апошнім»

V. Аналіз твора

<u>*Настаўнік:*</u>Назавіце, калі ласка, год напісання камедыі *(1939)*

Успомніце гісторыю і скажыце: што гэта быў за час, якая была атмасфера ў 1937 - 1938-я гады?

(1930-я гады ўвайшлі ў гісторыю як час сталінскіх рэпрэсій і вынішчэння пісьменніцкіх кадраў, нацыянальнай інтэлігенцыі, ідэалагічных рэгламентацый у літаратуры. Панавала атмасфера ўсеагульнай падазронасці, страху, пошуку ворагаў народа.)

<u>*Настаўнік:*</u> Звярніце ўвагу на дошку. Вы бачыце фотаздымкі, лозунгі, якія, я думаю, нам дапамогуць стварыць атмасферу 30-х гадоў.

У той час характар літаратуры вызначала палітыка партыі і дзяржавы, якая фармулявалася зверху і праводзілася ў жыццё паслядоўна ўсімі грамадскімі і дзяржаўнымі інстытутамі. Таму не дзіва, што шлях на сцэну камедыі «Хто смяецца апошнім» быў нялёгкім. Спачатку твор аб'явілі варожым, паклёпніцкім. Калі тэатр звярнуўся па дапамогу ў ЦК КПБ, тады п'есе не толькі далі дабро, але і ўключылі яе ў рэпертуар Дэкады беларускага мастацтва. Пастаноўка мела вялікі поспех (рэжысёр Леанід Рахленка.) У 1954 годзе камедыя экранізавана (рэжысёр Уладзімір Корш-Саблін.)

Успомніце, калі ласка, які жанр п'есы? *(Сатырычная камедыя)*

Што такое **камедыя** – жанр драматычнай літаратуры, твор, у якім камічна, у смешным выглядзе паказваюцца розныя (часцей адмоўныя) з'явы жыцця з мэтай іх крытыкі.

Прыгадайце, калі ласка, як пачынаецца п'еса? *(Дыялогам цёці Каці і Нічыпара. Яны у размове паміж сабой расказваюць пра супрацоўнікаў інстытута, даюць трапную характарыстыку кожнаму персанажу.)*

Знайдзіце падцвярджэнне ў падручніку.

(Чарнавус - сапраўдны вучоны; Гарлахвацкі адчувае сябе «як шчупак у сажалцы»: усе перад ім выдыгаюць, а яму і крукам носа не дастаць. Гэта невук, бюракрат, небяспечны для сумленных людзей: «з'есць і Чарнавуса»; Зёлкін – невук, падхалім, пляткар, рагансец, які свядома плаціць жонкай за месца ў інстытуце. Туляга – палахлівец .)

<u>*Настаўнік:*</u> Да, рабяты, традыцыйны пачатак. У многіх п'есах класікаў на падмосткі выходзяць спачатку слугі і ў размовах характарызуюць сваіх паноў. І вось гэтак жа традыцыйна, а інакш не бывае, п'еса будуецца на канфлікце.

Скажыце, як вы разумееце тэрмін канфлікт? (*Барацьба, сутыкненне*).

Паглядзіце, калі ласка, на карткі, дзе даецца паняцце канфлікту. Зачытайце.

<u>**Канфлікт**</u> – (сутыкненне) – адлюстраваная ў літаратурным творы барацьба, сутычка характараў, якая тлумачыцца процілегласцю або адрознасцю інтарэсаў, пачуццяў людзей. Канфлікт выступае як важнейшы сродак арганізацыі дзеяння,

раскрыцця характараў; будуецца на аснове вострых сутыкненняў паміж станоўчымі і адмоўнымі персанажамі.

<u>*Настаўнік:*</u> Дык у чым жа заключаны канфлікт у камедыі «Хто смяецца апошнім»? *(Дабра і зла: сумленны чалавек – несумленны, невуцтва – адукаванасць; паклёпніцтва, прыстасаванства, кар'ерызм – прынцыповасць.)*

<u>*Настаўнік:*</u> На падставе канфлікту можна сфармуляваць праблемы, якія ўздымае К.Крапіва ў п'есе. Якія праблемы мы можам вылучыць? (*Выкрыццё невуцтва і кар'ерызму – гарлахватчыны, падхалімства, пляткарства – зёлкаўшчыны.)*

Спынімся больш падрабязна на гэтых праблемах і паспрабуем прасачыць як яны раскрываюцца ў камедыі. Папрацуем у групах. Кожная група будзе асэнсоўваць пэўную праблему. Ваша задача – высветліць, якія рысы чалавечага характару выкрывае обо высмейвае пісьменнік. Неабходна запісаць у кластар, адпаведна з тым, над якой праблемай вы працуеце. Патлумачыць, як гэта праблема вырашаецца ў творы. Свой адказ аргументуйце прыкладамі, цытатамі з тэксту п'есы.

Кластар

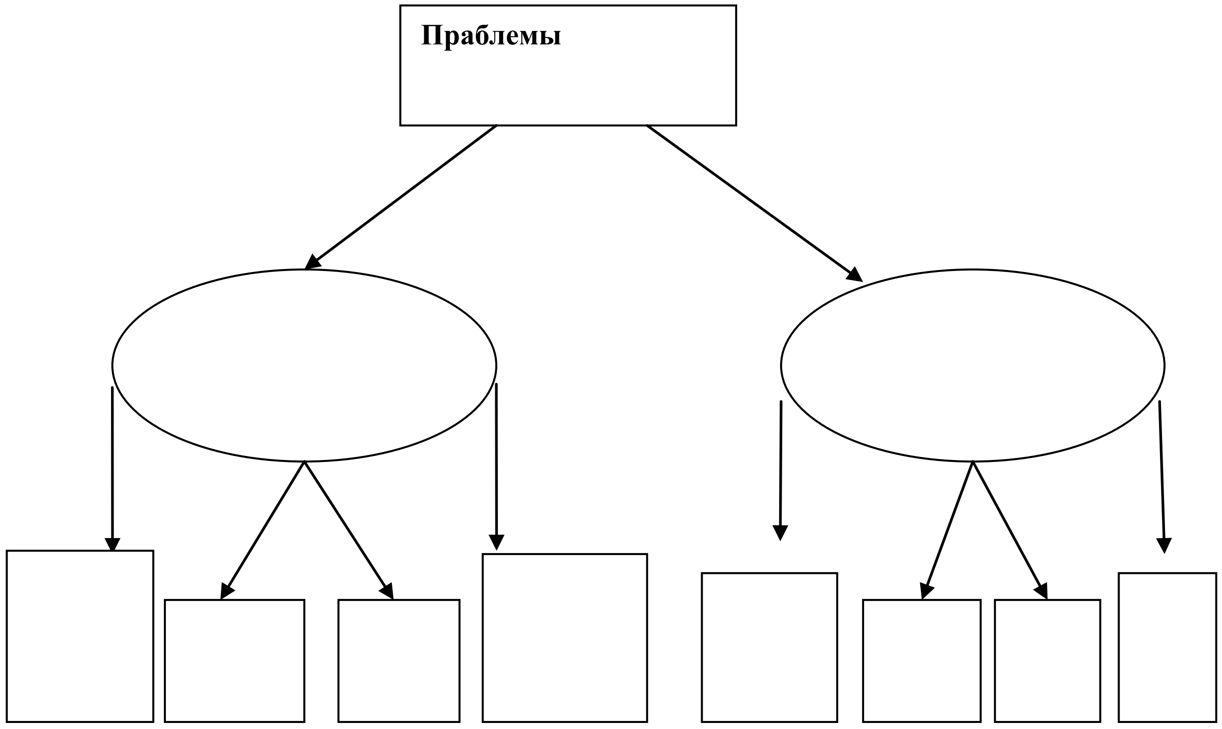

Праблема выкрыцця гарлахватчыны.

<u>*Невуцтва.*</u>Гарлахвацкі не можа адрозніць костку свінні ад карыснага выкапня. Блытае перыяды: пермскі і пензенскі; не ведае гісторыі: свіння ласавалася людзьмі, калі тыя нават не існавалі.

<u>*Кар'ерызм.*</u>Дырэктар інстытута мае сувязі і гэтым карыстаецца; забірае водзыў на работу Чарнавуса для таго, каб паказаць сябе добрым вучоным. Здольны на подлы ўчынак.

<u>*Паклёпніцтва.*</u> Тэлефануе ў выдавецтва, у інстытут, дзе вучыцца дачка Чарнавуса, «каб быў Чарнавус на паслугах…». Карыстаецца такімі метадамі, як шантаж, запалохванне людзей.

Прыстасаванства. Гарлахвацкі прыстасоўваецца да змен грамадскага клімату; яго «саслалі на добрае месца» –падладжваецца да сваіх падначаленых, хітруе: з цёцяй Кацяй і Чарнавусам – па-добраму.

Праблема выкрыцця зёлкаўшчыны.

Зёлкін – *прыстасаванец*, які імкнецца дагадзіць кіраўніцтву. Такія людзі патрэбны кіраўнікам, і ён гэта ведае. Паводзіць сябе і мяняецца ў адпаведнасці з сітуацыяй. Ён хваліць Гарлахвацкага: «не можа быць, каб вы напісалі такое глупства…»

Падхалімства –выяўная рыса ў натуры гэтага персанажа: «Выбачайце, Аляксандр Пятровіч, што я вам думаць перашкаджаю».

Зёлкін *пляткарыць:* « Ты нічога не чуў пра Чарнавуса? Чарнавус сустракаецца з Верай, цалаваліся…». Збірае інфармацыю і стварае плёткі.

Настаўнік: Скажыце, рабяты, якія мастацкія прыёмы дапамагаюць аўтару раскрыць канфлікт і праблемы ў п'есе. *(Іронія, гіпербала, камічная сітуацыя, мастацкая дэталь.)*

*Настаўнік:*Мы ведаем, што раскрыць канфлікт і праблемы ў камедыі аўтару дапамагаюць мастацкія сродкі. Давайце вызначым, якімі прыёмамі карыстаецца Кандрат Крапіва? *(Іронія, гіпербала, камічная сітуацыя, мастацкая дэталь.)*

- Скажыце, калі ласка, што такое іронія?

Іронія – літаратурны прыём, у аснове якога ляжыць ужыванне слова ў супрацьлеглым значэнні з мэтай высмейвання якой-небудзь адмоўнай жыццёвай з'явы.

- Скажыце, калі ласка, што такое гіпербала?

Гіпербала – мастацкі прыём перабольшання ўласцівасцей, якасцей ці памераў прадмета або з'явы з мэтай мастацкай выразнасці.

- Скажыце, што такое камічная сітуацыя?

Камічная сітуацыя – гэта тое, што выклікае смех, своеасаблівая эстэтычная форма крытыкі адмоўных з'яў у жыцці і ў мастацкім творы.

- Скажыце, што такое мастацкая дэталь?

Мастацкая дэталь–рыса, падрабязнасць у паказе паводзін, апісанні, знешнасці героя, абстаноўкі, пэўны момант у дзеянні твора.

Настаўнік: А зараз папрацуем у парах. Кожная пара атрымае картку, дзе пазначаны мастацкі прыём. Ваша задача заключаецца ў тым, каб прывесці прыклады з тэксту дадзеных мастацкіх прыёмаў.

Іронія–цёця Кацяй: «Жонка валасы пафарбавала»; Туляга: «Цудоўны чалавек.Свет прайдзі –другога такога не знойдзеш!»; прысуд Гарлахвацкаму выносіць Нічыпар («Костка вам ужо не патрэбна?»)

Гіпербала – баязлівасць Тулягі; вобраз Гарлахвацкага.

Мастацкая дэталь: цёця Кацяй: « І чаму вы, таварыш Зёлкін, ходзіце так заўсёды, быццам у вас не ногі, а *мяккія лапы*?»; імя Аляксандр Пятровіч у Чарнавуса і Гарлахвацкага; «брэша як наняты» (Гарлахвацкі пра Зёлкіна)

Камічная сітуацыя: «Лішнюю плошчу падмятаеце» (размова з цёцяй Кацяй); маналог Зёлкіна пасля даклада: « Бачым, як жывую, ў вобразе»; «свінтус грандыёзус»;

Роля мастацкіх прыёмаў: ствараюць каларытныя вобразы, раскрываюць характары герояў, раскрываюць праблемы і г.д.

*Настаўнік:*Мы з вамі вызначылі канфлікт п'есы, праблемы, якія ўзняў пісьменнік у камедыі, мастацкія прыёмы, якія дапамаглі раскрыць канфлікт, і праблемы. Застаецца высветліць, якая асноўная ідэя п'есы «Хто смяецца апошнім». Прапаную

вашай увазе фрагмент фільма. У час прагляду пастарайцеся сфармуляваць ідэю твора. (*Дэманструецца эпізод фільма, калі Лeвановіч раскрывае сутнасць гарлахватчыны.*)

Ідэя твора: паставіць чалавека на сваё месца, інакш кажучы, сарваць маску вучонага з невука і паклёпніка, высмеяць падхалімства і прыстасаванства, паказаць, якую шкоду грамадству і навуцы прыносіць кар'ерызм, дэмагогія і невуцтва.

Настаўнік: І вось цяпер мы можам адказаць на праблемнае пытанне: чаму ў жыцці знаходзіцца месца падхалімству, прыстасаванству, кар'ерызму, паклёпніцтву, пляткарству?

(Вучні адказваюць на праблемнае пытанне, выкарыстоўваючы метад «6 шляп»: **чырвоная шляпа** – адказвае на пытанне, выказваючы эмоцыі, пачуцці, прадчуванні; **жоўтая шляпа** – адказвае на пытанне, стараючыся знайсці перавагі; **чорная шляпа** – адказвае на пытанне, крытыкуючы і ацэньваючы, указвае на недахопы; **зялёная шляпа** – адказвае на пытанне у рэжыме творчасці, нестандартных падыходаў і альтэрнатыўных пунктаў погляду; **белая шляпа** – адказвае на пытанне, канстатуючы факты; **сіняя шляпа** – падводзіць вынік.)

Вынік: Падхалімства, прыстасаванства, кар'ерызм, паклёпніцтва, пляткарства жывуць у атмасферы страху, разгубленасці, палітычнай слепаты. І перастануць гэтыя з'явы турбаваць грамадства толькі тады, калі будзе панаваць сумленнасць, мужнасць, рашучасць. Гэта пытанне актуальна і ў наш час.

VI. Падвядзенне вынікаў. Рэфлексія.

- Дык, усё ж такі, хто смяецца апонім? *(Смяецца апошнім той, хто праходзіць праз усе цяжкасці, выпрабаванні, магчыма, нават праз здзекі несумленных людзей, аднак пазней становіцца пераможцам.)*
- Выберыце адну фразу для суседа па парце:
  Ты малайчына.
  Я задаволены тваёй работай на ўроку.
  Ты мог бы папрацаваць і лепш.

VII. Выстаўленне адзнак.

VIII. Дамашняе заданне.

Падрыхтаваць вусную характарыстыку вобразаў Тулягі, Зёлкіна, Гарлахвацкага (на выбар.)

Тэхналагічная карта ўрока беларускай літаратуры

Тэма:Канфлікт у п’есе Кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім». Актуальнасць праблем, узнятых у камедыі.

Настаўнік: Сырамалотава Ірына Міхайлаўна

Клас: 10

Мэта: Знаёмства з часам напісання і гісторыяй пастаноўкі камедыі, падвядзенне вучняў да ўсведамлення спецыфікі сатырычнай камедыі;

Задачы:Ахарактарызаваць канфлікт п’есы; вызначыць асноўныя праблемы, узнятыя аўтарам у творы; адказаць на праблемнае пытанне;

Развіваць навыкаў аналізу драматычнага твора, уменне праводзіць сувязь паміж дзеяннямі ў сатырычнай камедыі з канкрэтнымі гістарычнымі праблемамі;

Выклікаць цікавасць да асобы драматурга і яго спадчыны, садзейнічаць выхаванню тэатральнага густу вучняў.

Плануемы вынік урока: плануецца, што да канца ўрокавучні павінны навучыцца вызначаць асноўныя праблемы, узнятыя аўтарам у творы, бачыць, разумець, характарызаваць канфліктныя сітуацыі, якія раскрываюцца ў п’есе, вызначаць ідэю твора, уяўляць тагачасную гістарычна-палітычную сітуацыю, умець адказаць на праблемнае пытанне: Чаму ў жыцці знаходзіцца месца падхалімству, прыстасаванству, кар’ерызму, паклёпніцтву, пляткарству?

Этап урока/ выдатка-ваны час	Змест выкладаемага матэрыялу	Дзейнасць настаўніка	Дзейнасць вучняў	Выкарыста-ныяметады і прыёмы	Прагназуемыя вынікі	Абсталяванне
I Арганізацыйны момант (1хв)	Стварэнне добразычлівай рабочай атмасферы	Вітаецца, жадае ўсім поспеху	Слухаюць прывітанне, усміхаюцца адзін аднаму	Матывацый-ная гутарка	Матывацыявучняў на пазнавальнуюдзейнасць, павышэннеціка васці да тэмыўрока	
II Актуалізацыя ведаў (1хв)	Успамін матэрыялу папярэдняга ўрока	Задае пытанне	Вучні слухаюць, адказваюць на пытанне, настройваюцца на выкананне тэставага задання	Гутарка	Актывізацыя пазнавальнай дзейнасці вучняў з апорай на матэрыял папярэдняга ўрока	Партрэт пісьменніка

III Праверка дамашняга задання (4хв)	Выкананне тэставага задання на камп'ютарах Дадатак №1	Дае ўстаноўку на выкананне тэста	Выконваюць тэст	Індывідуальная работа вучняў	Вучні замацоўваюць веды па тэме: «Жыццёвы і творчы шлях кандрата Крапівы»	Камп'ютары
IV Паведамленне тэмы і мэты ўрока (2хв)	Вызначэнне тэмы ўрока, ключавое праблемнае пытанне	Называе тэму ўрока, звяртае ўвагу на эпіграф, агучвае праблемнае пытанне	Запісваюць тэму ўрока ў сшыткі, вызначаюць задачы на ўрок, чытаюць эпіграф	Аналітычная гутарка, прыём «Ключавое пытанне»	Уключэнне вучняў у работу над тэмай, адаптацыя да работы ваўмовах аналітычнай гутаркі	Эпіграф, сшыткі, праблемнае пытанне на дошцы
V Аналіз твора (30хв)	Работа з гістарычным матэрыялам, са зместам твора, з	Накіроўвае вучняў на ўспамін гістарычнай сітуацыі 1937-1938-я гг, звяртае ўвагу на фотаздымкі і лозунгі, якія	Адказваюць на пытанні, запаўняюць кластары, вызначаюць мастацкія прыёмы, характарызуюць	Эўрыстычная гутарка, групавая работа,	Вызначаюць асноўныя праблемы, узнятыя	Фотаздымкі, лозунгі, падручнік, кластар,

	літаратурнымі тэрмінамі і паняццямі, характарыстыка персанажаў п’есы,	былі актуальны ў той час, дапамагае ў вызначэнні канфлікту ў п’есе, характарыстыцы праблем, узнятых у творы	праблемы, узнятыя ў творы, вызначаюць канфлікт п’есы , працуюць з тэкстам падручніка, аналізуюць прагледжаны ўрывак кінафільма	работа ў парах, індывідуальная работа	аўтарам у творы, характарызуюць канфліктныя сітуацыі, якія раскрываюцца ў п’есе, вызначаюць ідэю твора, уяўляюць тагачасную палітычную сітуацыю, адказваюць на праблемнае пытанне.	камп’ютар, кінафільм, карткі з заданнямі Дадатак №2, Дадатак №3
VI Падвядзенне	Мабілізацыя вучняў на рэфлексію атрыманых ведаў	Звяртаецца да эпіграфа	Адказваюць на праблемнае пытанне і аналізуюць змест	Эўрыстычная гутарка, Метад «6	Усведамленне выніковасці сваёй дзейнасці	Фразы для суседа па парце

вынікаў. Рэфлексія (5хв)	і пастаўленых мэтаў		эпіграфа	шляп», самаацэнка		
VII Дамашняе заданне (2 хвіл.)	Падрыхтаваць вусную характарыстыку вобразаў Тулягі, Зёлкіна, Гарлахвацкага (на выбар)	Дае якасную ацэнку працы кожнага вучня. Дзякуе за супрацоўніцтва, жадае ім далейшых поспехаў, развітваецца	Запісваюць д/з у дзённікі	Асэнсаванне дамашняга задання	Уменне знаходзіць галоўнае ў тэксце мастацкага твора, аналізаваць, выказваць уласнае ўражанне	Дошка, дзённікі

ДАДАТАК №1

Тэставае заданне

1. **Сапраўднае прозвішча Кандрата Крапівы**:

а) Іван Дамінікавіч Луцэвіч;

б) Кандрат Кандратавіч Атраховіч;

в) Мікалай Карлавіч Раманоўскі

2. У ваенны час Кандрат Крапіва пісаў:

а) памфлеты;

б) вершы;

г) байкі

3. Кандрат Крапіва нарадзіўся:

а) у вёвсцы Малая Багацькаўка на Магілёўшчыне;

б) у вёсці Нізок Уздзенскага раёна Мінскай вобласці;

в) у вёсцы Пасадзец на Міншчыне

4. Укажыце байкі Кандрата Крапівы:

а) «Дзед і баба»

б) «Махальнік Іваноў»

в) «Дыпламаваны Баран»

5. Першая п’еса Кандрата Крапівы, напісаная ў 1933 годзе:

а) «Канец дружбы»

б) «Хто смяецца апошнім»

в) «Мілы чалавек»

6. Кандрат Крапіва быў мабілізаваны у царскую армію, ваяваў на Румынскім фронце:

а) 1918г.; б) 1915г; в)1917г

ДАДАТАК №2

Канфлікт – (сутыкненне) – адлюстраваная ў літаратурным творы барацьба, сутычка характараў, якая тлумачыцца процілегласцю або адрознасцю інтарэсаў, пачуццяў людзей. Канфлікт выступае як важнейшы сродак арганізацыі дзеяння, раскрыцця характараў; будуецца на аснове вострых сутыкненняў паміж станоўчымі і адмоўнымі персанажамі.

ДАДАТАК №3